

КЪМ ИСТОРИЯТА НА ЕДНА ДУМА, ВЪВЕДЕНА ОТ ХРИСТО БОТЕВ

Димитър Веселинов

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Целта на статията е да се представи историята на един френцизъм, въведен в българския език от поета публицист Христо Ботев¹⁾. Изследването се вписва в полето на диахронната емпрунтология, разглеждана като наука за проследяване на междуетниковите лексикални трансфери в тяхната хронологична проява. Обект на изследване е словоформата „франкофил“, като в процеса на работа е приложен методът на емпрунтологичния диахронен анализ, включващ установяване на първата текстова фиксация на френцизма в българския книжовен език. Представена е съдбата на думата във френския и в българския език. Паралелно с това са разгледани различните производни форми, които са съпоставени с българските им съответствия. Получените резултати позволяват да се реконструира българоезичната съдба на френското лексикално творение francophile във формален и семантичен план, като дава възможност да се сравнят конотативните употреби на френцизма „франкофил“.

Ключови думи: емпрунтология; емпрунтизъм; френцизъм; български език; емпрунтологичен анализ; франкофил

Френската тема е една от културните константи в журнализма на Христо Ботев. Достатъчно е да се припомнят култовите фрази от „Смешен плач“, за да се усетят сложността и многопосочността в Ботевата рецепция на Франция и нейната просветителска мисия. Кой днес би дръзнал да се провикне така безцеремонно като Ботев „Плачете за Париж, столицата на разврата, на цивилизацията, школата на шпионството и робството“, да заяви, че „училището и само училището“ ще приготви „Европа“ за „социален преврат“, „но не училището на Златоуста и Лойола, на Вилхелма и Наполеона, а онова на Фурие и Прудона, на Кювие и Нютона“, към които ще се прибави „и училището житейско“, или да се опълчи срещу „сифилиса на французската цивилизация“ (Botev 1871). В същото време, журналистическият език на Христо Ботев е изпълнен с множество френцизми, като част от тях именно той пуска в българското речево обращение за първи път: *анкета, билет, вандализъм, версалски, дистрикт, дуалист, емитирам, инсуреక్షionen, коммуна, курти-*

зан, маман, омбреди, рапортирам, революционер, резюмирам, скандалиозен, спиртуозен, трибюна, федеративен, феноменален, франкофил, цивилизатор, шансове и др. (Vesselinov 2015, XXXV). Сред тях най-впечатляваща се явява Ботевата дума „франкофил“. В исторически план френската словоформа *francophile* със значение ‘почитател на френското (т.е. на французите, на френския език и на Франция)’ е регистрирана във френския език през 1591 г. в книгата „Le francophile pour très-grand, très-chrestien, très-magnanime et très-belliqueux prince Henry Auguste IV, roy de France et de Navarre contre les conspirations du roy d’Espagne, du pape et des rebelles de France (бълг. Франкофилът за най-великия, най-християнския, най-великолепния и най-войнствения принц Анри Огюст IV, крал на Франция и Навара срещу съзаклничествата на испанския крал, на папата и на френските бунтовници)“, дело на публициста Андре Майяр (1561 – неизв.) (Maillard 1591). Употребата на думата е актуализирана отново във френски текст през 1834 г., като това става на страниците на „Dictionnaire universel de la langue française (бълг. Универсален речник на френския език)“ на Pierre Claude Victor Boiste (1765 – 1824) (Boiste 1834), формата *ultra-francophile* ‘краен франкофил’ е документирана през 1915 г. в *Journal des années de guerre 1914 – 1919* на Romain Rolland (1866 – 1944) (Rolland 1952); от фр. *franco-* ‘френско’ и гр. *-phile* ‘обичаш, приятел’, т.е. „френско-обичаш, приятел или почитател на френското“.

Първа фиксация на френската заемка *франкофил* е дело на Христо Ботев, който в брой 8 на своя вестник „Знаме“ от 02.02.1875 г. я употребява в сатирично-критичната си дописка „Шуменското приключение“ (Botev 1875): „Това приключение, на което шарлатанствующата и безумствующата турска журналистика даде бунтовнически характер и което привлече вниманието не само на правителството и на консулите, но и на нашата екзархия, не е било нищо друго, освен едно просто избиване един авантюрист-французин, комуто не е било първица да претърпява такива любезности от страната на „нецивилизованите ориенталисти“. [...] „Симон, като по-образован от аркадашите си, т. е. като чиновник, който получава нещо около хиляда франка в месец (а у нас образованието и метатът са синоними), сполучил да добие вход в едно от първите български семейства и в късо едно време да въведе в него парижката цивилизация. Чрез синът на семейството, който е до такава степен **франкофил**, щото и български се срамува вече да говори, французинът или, сѐ едно, хилядото франка, влезе в такива интимни сношения със сестра му, щото в късо време хубавичката Василка Константинова дошла до едно твърде интересно положение, или по-просто да кажа, позадебеляла малко под стомахът. Това не можело да се укрие от проникателните очи на народът и на Василкините поклонници, и Волов, като учител на тоя народ, а с това и пазител на нравствеността на девойките, счел за нужно да предвари злото и да посъветва българите да не приимат в къщите си такива чапкъни, за които

не съществува ни чест, ни нравственост, ни чистота на нравите“. Въпреки скабрoзния и гротескен характер на шуменската амурозна история, факт е, че първопроходник в българската употреба на иноземното слово *франкофил* става именно Христо Ботев, жонглиращ перфектно с антиномната градация „който е до такава степен **франкофил**, щото и български се срамува вече да говори“, звучаща като безпardonен отглас от Паисиевото „О, неразумни и юроде! Защо се срамуваш да се наречеш българин и не четеш, и не говориш на своя език?“.

БЕЛЕЖКИ

1. Част от статията е публикувана в юбилейния „Ботйов лист“ за 2022 г., издаден по повод отбелязването на „Деня на Ботев“ в град Враца (България).

ЛИТЕРАТУРА

- БОТЕВ, ХР., 1871. Смешен плач. *Дума на българските емигранти*.
БОТЕВ, ХР., 1875. Шуменското приключение. *Знаме*. (8) [02.02.1875 г.]
ВЕСЕЛИНОВ, Д., 2015. Теоретични основи. В: Д. ВЕСЕЛИНОВ, А. АНГЕЛОВА, *Речник на френските думи в българския език, Том I (А – В)*. София: Св. Климент Охридски.
BOISTE, P., 1834. *Dictionnaire universel de la langue française*. Paris : Lecointe et Pougin, 1834 `8e édition).
MAILLARD, A., 1591. *Le francophile pour très-grand, très-chrestien, très-magnanime & très-belliqueux prince Henry Auguste 4, roy de France & de Navarre* [Texte imprimé]. Contre les conspirations du roy d'Espagne, du pape & des rebelles de France. A Chartres [Claude Cottereau]. M.D.XCI.
ROLLAND, R., 1952. *Journal des années de guerre 1914–1919 : notes et documents pour servir à l'histoire morale de l'Europe de ce temps*. Paris : A. Michel

REFERENCES

- BOTEV, HR., 1871. Smeshen plach. *Duma na balgarskite emigranti*.
BOTEV, HR., 1875. Shumenskoto priklyuchenie. *Zname*. (8) [02.02.1875 g.]
VESELINOV, D., 2015. Teoretichni osnovi. V: D. VESELINOV, A. ANGELOVA, *Rechnik na frenskite dumi v balgarskiya ezik, Tom I (A – V)*. Sofiya: Sv. Kliment Ohridski.
BOISTE, P., 1834. *Dictionnaire universel de la langue française*. Paris : Lecointe et Pougin, 1834 `8e édition).
MAILLARD, A., 1591. *Le francophile pour très-grand, très-chrestien, très-magnanime & très-belliqueux prince Henry Auguste 4, roy de*

France & de Navarre [Texte imprimé]. Contre les conspirations du roy d'Espagne, du pape & des rebelles de France. A Chartres [Claude Cottereau]. M.D.XCI.

ROLLAND, R., 1952. *Journal des années de guerre 1914–1919 : notes et documents pour servir à l'histoire morale de l'Europe de ce temps*. Paris : A. Michel

TO THE HISTORY OF A WORD INTRODUCED BY HRISTO BOTEV

Abstract. The aim of the article is to present the history of a French loanword, introduced in Bulgarian language by the poet-publicist Hristo Botev. The research is within the realm of diachronic empruntology, viewed as a science for tracking interlanguage lexical transfers in their chronological order. The object of research is the lexeme "francophile", in the process of work the method of empruntological diachronic analysis being applied, which includes establishing the first text fixation of the french loan in standard Bulgarian language. The fate of the word in French and in Bulgarian languages is presented. Parallely with this different derivative forms, which are compared to their Bulgarian counterparts. The results obtained allow for reconstruction of Bulgarian language fate of the French lexical creation "francophile" in a formal and semantic perspective, allowing for comparison of connotative uses of the French loan word francophile.

Keywords: empruntology; empruntism; frenchism; Bulgarian language; empruntological analyse; francophile

✉ **Prof. Dimitar Vesselinov, DSc.**

University of Sofia

Sofia, Bulgaria

E-mail: dvdimitrov@uni-sofia.bg